37/T82

PEDAGOGIA SECOLULUI XXI

Miron Ionescu, Muşata Bocoş
(coordonatori)

TRATAT DE DIDACTICĂ MODERNĂ

Editura Paralela 45

PEDAGOGIA
SECOLULUI
XXI

Editura Paralela 45 este recunoscută de
Consiliul Naţional al Cercetării Ştiinţifice (CNCS)

Editor: Călin Vlasie

Corectură: Cornelia Constantinescu
Tehnoredactare: ART CREATIV
Copertă: Ionuţ Broştianu
Prepress: Marius Badea

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
Tratat de didactică modernă / coord.: Miron Ionescu, Muşata Bocoş. –
Ed. a 2-a, rev. - Piteşti : Paralela 45, 2017
Conţine bibliografie
ISBN 978-973-47-2481-9

I. Ionescu, Miron (coord.)
II. Bocoş, Muşata (coord.)

371.3

Copyright © Editura Paralela 45, 2017
Prezenta lucrare foloseşte denumiri ce constituie mărci înregistrate,
iar conţinutul este protejat de legislaţia privind dreptul de proprietate intelectuală.

MIRON IONESCU **MUŞATA BOCOŞ**
coordonatori

TRATAT DE DIDACTICĂ MODERNĂ

Ediţia a II-a, revizuită

UNIVERSITATEA "VALAHIA"
TÂRGOVIŞTE - ROMÂNIA
SEDIUL CENTRAL
Nr. inv. X57829
L

Editura Paralela 45

Lucrarea a fost realizată de un grup de cadre didactice de la Facultatea de Psihologie şi Ştiinţe ale Educaţiei a Universităţii „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca.
Autorii au contribuit la operaţionalizarea temelor după cum urmează:

Miron IONESCU, Muşata BOCOŞ (coordonatori)

Muşata BOCOŞ	Capitolul V Capitolul VI Capitolul IX Capitolul XII
Vasile CHIŞ	Capitolul VII Capitolul VIII
Adina GLAVA	Subcapitolul II.6.
Cătălin GLAVA	Subcapitolul VI.6.
Miron IONESCU	Capitolul I Capitolul VI Capitolul VII Capitolul VIII Capitolul IX Capitolul X
Vasile PREDA	Capitolul III Capitolul IV
Ion RADU	Capitolul II Capitolul XI

CUPRINS

ARGUMENT **13**

CAPITOLUL I
De la paradigma comeniană la didactica modernă **19**
I.1. Paradigma comeniană a didacticii 19
I.2. Continuatorii operei lui Comenius şi evoluţia didacticii în diacronie 21
I.3. Instrucţia şcolară – proces aleatoriu/neunivoc 27
I.4. Analiza pedagogică a conceptului „didactică" 31
I.4.1. Obiectul de studiu al didacticii 31
I.4.2. Funcţiile didacticii 33
I.4.3. Didactica şcolară – componentă a didacticii generale 34
I.4.4. Didactica universitară – o necesitate stringentă 37
I.4.5. Interrelaţiile didacticii cu alte ştiinţe 40
I.4.6. Repere istorice relevante 41
I.5. Curente noi în didactică în secolul al XX-lea şi începutul secolului al XXI-lea 43
I.6. Paradigme şi orientări actuale în didactică 47
Bibliografie 52

CAPITOLUL II
Procesul de învăţământ – experienţă, rutină şi creativitate didactică **55**
II.1. Procesul de învăţământ – abordare sistemică 55
II.2. Componentele principale ale procesului de învăţământ şi interdependenţele dintre ele 57
II.3. Organizarea didactică a ofertei de informaţie 61
II.3.1. Activitatea de predare şi teoria prototipurilor 61
II.3.2. Predarea – act comunicaţional 64
II.3.3. Repere psihogenetice 66
II.3.4. Volumul atenţiei şi volumul memoriei imediate 70
II.3.5. Organizarea conţinutului secvenţei de predare 72
II.4. Radiografia procesului de învăţare 75
II.4.1. Nivelul de motivare, de activare cerebrală 76
II.4.2. Învăţarea: aspectul procesual 78
II.4.2.1. Învăţarea motorie 79
II.4.2.2 Formarea noţiunilor şi operaţiilor mintale 81
II.5. Dinamica situaţiei de învăţare 85

II.6. Metacogniţia – implicaţii în procesul didactic 91
II.6.1. Caracterizare generală 91
II.6.2. Analiza situaţiei de învăţare din perspectivă metacognitivă 94
II.6.3. Finalităţi ale educaţiei metacognitive 98
II.7. Valenţe formative ale procesului de învăţământ 101
Bibliografie 107

CAPITOLUL III
Principiile didacticii – în viziunea teoriilor constructiviste 111
III.1. Caracteristicile generale ale principiilor didacticii 111
III.1.1. Caracterul general-normativ 111
III.1.2. Caracterul sistemic 111
III.1.3. Caracterul dinamic, deschis 112
III.2. Caracterizarea principiilor didacticii din punctul de vedere al psihologiei educaţiei şi dezvoltării 112
III.2.1. Principiul psihogenetic al stimulării şi accelerării dezvoltării stadiale a inteligenţei 113
III.2.2. Principiul luării în considerare în procesul de predare-învăţare a diferenţelor interindividuale în funcţionarea metacogniţiei 113
III.2.2.1. Particularităţi ale metacogniţiei la elevii cu dificultăţi de învăţare şi la elevii cu dizabilităţi cognitive 118
III.2.2.2. Principiul relaţionării stilului de predare cu stilul de învăţare al elevilor 123
III.2.3. Principiul învăţării prin acţiune 125
III.2.4. Principiul construcţiei componenţiale şi ierarhice a structurilor intelectuale 127
III.2.4.1. Componentele de achiziţie 133
III.2.4.2. Componentele performanţei 134
III.2.4.3. Metacomponentele 134
III.2.5. Principiul dezvoltării motivaţiei pentru învăţare 134
III.2.5.1. Acceptarea unui punct de vedere realist privind aspectele reale ale funcţionalităţii motivaţiei elevilor 137
III.2.5.2. Evaluarea motivelor învăţării 137
III.2.5.3. Dezvoltarea impulsului cognitiv 137
III.2.5.4. Punerea în funcţiune a unui nivel adecvat al motivaţiei 138
III.2.5.5. Dezvoltarea motivaţiei cognitive 139
III.2.5.6. Utilizarea competiţiei, a întrecerilor ca situaţii didactice motivogene. 139
III.2.5.7. Dezvoltarea motivaţiei cognitive în interdependenţă cu capacitatea de trăire autentică şi înţelegere a semnificaţiilor valorice (ştiinţifice, filosofice, morale, religioase, economice, estetice etc.) ale cunoştinţelor. 140
Bibliografie 140
..... 141

CAPITOLUL IV
Obiectivele procesului de predare-învăţare 145
IV.1. Punerea problemei 145
IV.2. Tipologia şi derivarea obiectivelor pedagogice 146
IV.3. Taxonomii şi inventare ale obiectivelor pentru domeniul cognitiv 150
IV.4. Principii de stabilire a taxonomiilor 150
IV.4.1. Principiul didactic 150
IV.4.2. Principiul psihologic 150
IV.4.3. Principiul logic 151
IV.4.4. Principiul funcţional-integralist 151
IV.4.5. Principiul întrepătrunderilor structural-sistemice dintre obiectivele taxonomice ale diferitelor domenii 151
IV.5. Aportul psihologiei cognitive pentru un învăţământ „strategic" 154
IV.6. Dezvoltarea proceselor metacognitive – obiectiv formativ esenţial pentru optimizarea predării-învăţării 156
IV.7. Operaţionalizarea obiectivelor pedagogice 159
IV.7.1. Criterii de operaţionalizare a obiectivelor 160
IV.7.1.1. Criteriul modificării calitative. 160
IV.7.1.2. Criteriul condiţiilor de realizare 160
IV.7.1.3. Criteriul reuşitei. 161
IV.7.2. Valoarea şi limitele operaţionalizării obiectivelor pedagogice 164
IV.7.2.1. Funcţia de organizare şi reglare a procesului de predare-învăţare 164
IV.7.2.2. Funcţia de anticipare a rezultatelor predării-învăţării 165
IV.7.2.3. Funcţia de evaluare 165
IV. 8. Obiective formative din domeniul afectiv şi motivaţional 166
Bibliografie 168

CAPITOLUL V
Curriculumul şcolar şi conţinutul învăţământului 171
V.1. Conceptul de „curriculum" – semnificaţii, evoluţii şi dezvoltări în diacronie 171
V.2. Dimensiunile şi ipostazele curriculumului 173
V.3. Tipologii curriculare 174
V.4. Repere strategice de elaborare a curriculumului 177
V.5. Conţinutul învăţământului – vector al curriculumului 179
V.6. Produsele curriculare 186
V.7. Coordonatele majore ale reformei curriculare din România 191
Bibliografie 196

CAPITOLUL VI
Strategiile didactice – moduri integrative de abordare şi acţiune 197
VI.1. Strategie şi tactică – esenţă şi operaţionalizare în context didactic 197
VI.2. „Strategie de instruire" şi „strategie de autoinstruire" 198

VI.3. Raportul biunivoc dintre strategiile de instruire/autoinstruire şi metodele didactice. 200
VI.4. Caracterizarea strategiilor de instruire/autoinstruire 202
VI.5. Posibile taxonomii ale strategiilor de instruire/autoinstruire 203
VI.6. Clasa virtuală 205
VI.6.1. Noile tehnologii – interferenţe didactice 205
VI.6.2. Modificări paradigmatice produse de noile tehnologii ale informaţiei şi comunicării 207
VI.6.3. Realitatea virtuală 208
VI.6.4. e-Learning 210
VI.6.5. Clasa virtuală – aplicaţie didactică de e-learning 212
VI.7. Exigenţe privind alegerea şi utilizarea strategiilor didactice 213
Bibliografie 217

CAPITOLUL VII
Metodologia didactică – orientări, metode, abordări creative 219
VII.1. Precizări terminologice 219
VII.2. Metoda de învăţământ – esenţa şi valoarea sa pedagogică. Funcţiile specifice 222
VII.3. Elementul semiotic şi operator în metodologia didactică 227
VII.4. Direcţii de modernizare a metodologiei didactice 229
VII.4.1. Asigurarea caracterului dinamic şi deschis al metodologiei didactice 230
VII.4.2. Diversificarea metodologiei didactice 231
VII.4.3. Amplificarea caracterului formativ al metodelor 232
VII.4.4. Accentuarea caracterului practic-aplicativ al metodelor didactice 232
VII.4.5. Reevaluarea metodelor „tradiţionale” 233
VII.4.6. Asigurarea relaţiei dinamice „metode – mijloace de învăţământ” 233
VII.5. Posibile taxonomii ale metodelor de învăţământ 233
VII.6. Activizarea elevilor – condiţie *sine qua non* a creşterii randamentului şcolar 238
VII.6.1. Esenţa activizării 238
VII.6.2. Exigenţe ale activizării 239
VII.6.2.1. Pregătirea psihologică pentru învăţare 239
VII.6.2.2. Surse de distorsiune şi prevenirea lor 241
VII.6.2.3. Organizarea şi desfăşurarea raţională a învăţării 242
VII.6.2.4. Utilizarea unor modalităţi productive de activizare 243
VII.7. Prezentarea selectivă a unor metode de învăţământ 243
VII.7.1. Abordarea euristică 243
VII.7.2. Problematizarea 244
VII.7.3. Învăţarea prin descoperire 247
VII.7.4. Modelarea 250

VII.7.5. Algoritmizarea 253
VII.7.6. Munca în grup 254
VII.7.7. Învăţarea prin cercetare 256
VII.7.8. Învăţarea colaborativă 256
VII.7.9. Învăţarea prin cooperare 257
VII.7.10. Proiectul/tema de cercetare 258
VII.7.11. Experimentul 258
VII.7.12. Studiul de caz 261
VII.7.13. Jocul de rol 264
VII.7.14. Învăţarea pe simulatoare didactice 269
VII.8. Exigenţe privind selectarea şi utilizarea metodelor didactice 269
Bibliografie 271

CAPITOLUL VIII
Mijloacele de învăţământ – resurse ale instrucţiei şi autoinstrucţiei 273
VIII.1. Mijloacele de învăţământ – locul şi rolul lor în procesul instructiv-educativ 273
VIII.1.1. Mijloacele de învăţământ şi inserţia lor în instrucţia şcolară şi autoinstrucţie 273
VIII.1.2. Mijloace de învăţământ şi evoluţia lor în plan diacronic 274
VIII.1.3. Funcţiile mijloacelor de învăţământ 276
VIII.1.4. Încercări de clasificare a mijloacelor de învăţământ 278
VIII.2. Mijloacele tehnice de instruire – componentă a mijloacelor de învăţământ 281
VIII.2.1. Esenţă şi caracterizare generală 281
VIII.2.2. Trăsături ale mijloacelor tehnice de instruire 283
VIII.2.3. Posibile taxonomii ale mijloacelor tehnice de instruire 284
VIII.2.3.1. Mijloace tehnice vizuale 285
VIII.2.3.2. Mijloace tehnice audio 288
VIII.2.3.3. Mijloace tehnice audio-vizuale 288
VIII.3. Direcţii de modernizare a mijloacelor de învăţământ 289
VIII.4. Exigenţe psihopedagogice privind selectarea şi utilizarea mijloacelor de învăţământ 290
VIII.5. Necesitatea pregătirii corpului profesoral pentru folosirea mijloacelor tehnice de instruire 293
Bibliografie 295

CAPITOLUL IX
Demersuri tipice şi creative în instrucţia şcolară şi autoinstrucţie 297
IX.1. Precizări terminologice 297
IX.2. Formele de organizare a procesului didactic – abordare diacronică 299
IX.3. Tipologia formelor de organizare a procesului didactic – abordare sincronică 304
IX.4. Lecţia – formă de activitate a binomului profesor-elev 308

IX.4.1. Definirea conceptului „lecţie” 308
IX.4.2. Caracterizarea psihopedagogică a lecţiei (virtuţi şi servituţi) 310
IX.4.3. Taxonomia lecţiei. Categorii şi variante de lecţii 311
IX.5. Proiectarea demersurilor instructiv-educative la nivel micro 316
IX.5.1. Ce este proiectarea didactică? 316
IX.5.2. Ce presupune proiectarea didactică la nivel micro? 318
IX.5.3. Proiectul de lecţie/activitate didactică – prezentare generală şi structură 326
IX.6. Alternative pedagogice instituţionalizate în sistemul de învăţământ din România 329
IX.6.1. Pedagogia Waldorf 329
IX.6.2. Educaţia Montessori 330
IX.6.3. Alternativa Step by Step 331
IX.7. Investigaţii experimentale referitoare la organizarea şi desfăşurarea lecţiei/activităţii didactice 332
IX.7.1. Eşantioane şi sondaj în lecţii – delimitări terminologice 332
IX.7.2. Conţinutul şi metodica investigaţiilor 334
IX.7.2.1. Eşantionare şi sondaj în verificare şi fixare 334
IX.7.2.2. Indicatori de reuşită a lecţiei 341
IX.7.2.3. Feedbackul şi obţinerea lui în lecţie 343
IX.7.2.4. Stabilirea grupurilor de reuşită şcolară 344
Bibliografie 348

CAPITOLUL X
Computerul în activitatea binomului profesor-elev 351
X.1. Instruirea programată – premisă a instruirii asistate de computer 351
X.1.1. Instruirea programată – abordare diacronică 351
X.1.2. Analiza pedagogică a instruirii programate: principii, tipuri de programe, elaborarea programului, manualul programat 352
X.2. Informatică şi învăţământ. Introducerea computerului în activitatea didactică 366
X.3. Valenţe psihopedagogice ale instruirii asistate de computer 368
X.4. Tehnicile informaţionale computerizate, instruirea asistată de calculator şi învăţarea multimedia 370
X.5. Multimedia în şcoală – implicaţii psihopedagogice 375
X.6. Exigenţe privind utilizarea calculatorului în scop didactic. Cerinţe psihopedagogice care asigură integrarea computerului în instrucţie şi autoinstrucţie. 376
Bibliografie 381

CAPITOLUL XI
Evaluarea activităţii diadei profesor-elev (elemente de docimologie didactică) 383
XI.1. Semnificaţia evaluării didactice la macronivel şi la micronivel 383

XI.2. Conceptul operaţional de evaluare didactică la micronivel 384
XI.3. Funcţiile verificării şi evaluării 387
XI.3.1. Moment al conexiunii inverse în procesul de instruire 387
XI.3.2. Măsurarea progresului realizat de elevi 387
XI.3.3. Valoarea motivaţională a evaluării 388
XI.3.4. Suport al autoevaluării, al formării conştiinţei de sine 388
XI.3.5. Factor de reglare a instrucţiei şi autoinstrucţiei 389
XI.3.6. Funcţia predictivă/prognostică 389
XI.3.7. Funcţia diagnostică 389
XI.3.8. Funcţia de selecţie/de discriminare 389
XI.4. Formele evaluării 390
XI.5. Metode de verificare şi evaluare 391
XI.5.1. Observaţia curentă 392
XI.5.2. Chestionarea sau examinarea orală 392
XI.5.3. Probele scrise, grafice, practice, cu ajutorul maşinii etc. 394
XI.5.4. Portofoliul 395
XI.6. Procesul de evaluare şi notare 397
XI.7. Semnificaţia notei şcolare pentru elevi 400
XI.8. Divergenţele în notare şi sursa acestora 402
XI.8.1. Divergenţe în notare. Date experimentale 402
XI.8.2. Metode de reducere a divergenţelor în notare 403
XI.8.2.1. Baremul 403
XI.8.2.2. Armonizarea scărilor de notare 405
XI.8.2.3. Testul docimologic. 405
XI.9. Controverse: „Pedagogia curbei lui Gauss” – „Pedagogia curbei în J” 409
Bibliografie 413

CAPITOLUL XII
Cercetarea pedagogică – factor de progres în instrucţie şi educaţie 415
XII.1. Necesitatea investigării ştiinţifice a fenomenelor educaţionale 415
XII.2. Tipologii ale cercetării pedagogice 418
XII.3. Caracterizarea cercetării pedagogice 419
XII.4. Cercetarea-acţiune – un model provocator 420
XII.5. Demersuri specifice în proiectarea, organizarea, desfăşurarea şi valorificarea cercetărilor pedagogice 423
XII.6. Câteva elemente relevante pentru epistemologia cercetării pedagogice 443
Bibliografie 447

SUMMARY 450

RÉSUMÉ 453